УДК821.161.2–3.09.37.01’06-1.09 (045) https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-2)-27

ЧОРНОБИЛЬ У НУКЛЕАРНОМУ ДИСКУРСІ: ЛІТЕРАТУРА, МУЗИКА, ПСИХОІСТОРІЯ.

Зелененька Ірина [1], Ткаченко Вікторія [1], Магельницька Дарина [1], Юрченко Євгенія [1]

[1]Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м.Вінниця, Україна

Анотація

Стаття пропонує системний аналіз літературних і музичних творів, присвячених осмисленню Чорнобильської катастрофи крізь призму нуклеарного дискурсу. У центрі дослідження – репрезентація аварії на ЧАЕС та її наслідків у поезії, прозі, пісенній ліриці й жанрово-мішаних формах, що охоплюють період від кінця XX до початку XXI століття. Автори простежують, як техногенна трагедія сформувала нові естетичні моделі, загострила екокатастрофічну тематику та спричинила появу постмодерних, апокаліпсичних і метамодерністських художніх стратегій. Особлива увага приділена впливу Чорнобиля на колективну пам’ять, психоісторичні наративи та вироблення екобезпекової свідомості, що актуалізувалося в умовах новітніх воєнних загроз і повторного оприявнення небезпек ядерної інфраструктури.

Вплив екомистецтва на свідомість сучасної людини пов’язаний з тим, що свідомість сприйняла спершу, до прикладу, призупинене будівництво реакторів, зокрема, чорнобильського типу, із іншого – опинилася перед новими викликами з інтенцією в Україні. Виявилося, що авторитаризм, режимність, тотальний контроль – це ті деструктивні ознаки соціуму, що становлять усе ще загрозу для світової демократії. Отже, досліджений масив літературних і музичних творів буде резервувати герменевтичний, рецептивний, дидактичний, державотворчий контексти. Досвід техногенних катастроф продукує універсалізацію та оновлення можливостей мистецтва, із орієнтацією на гуманізм.

У статті окреслено ключові тематичні та стилістичні домінанти чорнобильського корпусу текстів: документалістичність, емоційна експресія, метафоризація техногенності, трагедизація людських доль, а також розширення жанрової палітри – від поеми та балади до авторської пісні й есеїстики. Проаналізовано твори Івана Драча, Бориса Олійника, Юрія Щербака, Крісти Вольф, Миколи Лукова, Любові Сироти, сучасних українських і зарубіжних авторів, що вибудовують інтертекстуальне поле нуклеарного дискурсу. Доведено, що художнє осмислення катастрофи виконує герменевтичну, дидактичну та культуротворчу функції, а мистецтво стає інструментом гуманізації досвіду техногенних травм. Зроблено висновок про універсалізацію чорнобильських мотивів у глобальному мистецькому просторі та їхню здатність формувати нові етичні орієнтири..

Ключові слова: поезія, балада, пісня, поема, мелос, апокаліпсизм, виконавська майстерність, інтерпретація, аранжування..

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

УДК821.161.2–3.09.37.01’06-1.09 (045) **https://doi.org10.31652/3041-1017-2025(5-2)-27**

CHERNOBYL IN NUCLEAR DISCOURSE: LITERATURE, MUSIC, PSYCHOHISTORY

Iryna Zelenenka [1], **Viktoriia Tkachenko** [1], **Daryna Magelnytska** [1], **Yevheniia Yurchenko** [1]

[1] Vinnytsia Mykhailo Kosybynsky State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

Abstract

The article offers a systematic analysis of literary and musical works devoted to the comprehension of the Chornobyl disaster through the prism of nuclear discourse. The study focuses on the representation of the Chornobyl accident and its consequences in poetry, prose, song lyrics and genre-mixed forms covering the period from the late twentieth to the early twenty-first century. The authors trace how the man-made tragedy shaped new aesthetic models, exacerbated eco-catastrophic themes, and led to the emergence of postmodern, apocalyptic, and metamodern artistic strategies. Particular attention is paid to the impact of Chornobyl on collective memory, psycho-historical narratives, and the development of eco-safety consciousness, which has become more relevant in the context of the latest military threats and the re-emergence of the dangers of nuclear infrastructure.

The influence of eco-art on the consciousness of modern people is related to the fact that consciousness has perceived, for example, the suspended construction of reactors, in particular, of the Chernobyl type, and, on the other hand, has faced new challenges with intent in Ukraine. It turned out that authoritarianism, regime rule, and total control are the destructive features of society that still pose a threat to global democracy. Therefore, the studied array of literary and musical works will reserve hermeneutical, receptive, didactic, and state-building contexts. The experience of man-made disasters produces universalisation and renewal of the possibilities of art, with a focus on humanism.

The article outlines the key thematic and stylistic dominants of the Chornobyl corpus of texts: documentary, emotional expression, metaphorisation of man-made, tragedy of human fates, and the expansion of the genre palette - from poetry and ballad to author's song and essay. The works of Ivan Drach, Borys Oliynyk, Yuriy Shcherbak, Christa Wolf, Mykola Lukov, Lyubov Syrota, contemporary Ukrainian and foreign authors who build the intertextual field of nuclear discourse are analysed. It is proved that the artistic comprehension of the catastrophe performs hermeneutical, didactic and cultural functions, and art becomes a tool for humanising the experience of man-made trauma. The conclusion is made that Chornobyl motifs are universalised in the global artistic space and that they can form new ethical guidelines.

Keywords: poetry, ballad, song, poem, melos, apocalypse, performance, interpretation, arrangement.

Постановка наукової проблеми. У сучасному мистецтві та в мистецтвознавчому дискурсі, зокрема, у літературознавстві, у музикознавстві, поряд із проблемами експансії розглядаються проблеми атомного та ядерного голокостів, що розвинулися на базі проблем екзистенційності та аналітичності самосприйняття українства покрізь хронос. Екоестетичні й екоетичні проблеми (зокрема, екології любові й совісті) з-посеред двадцятого століття змінили вектор до екокризовості, зміна вектора пов’язана з наслідками комуністичного будівництва (зокрема, в Аральському морі, у Каховці) та найбільше – із аварією на ЧАЕС. Паралелять із проблемами Чорнобиля (ЧАЕС, Прип’яті, Чорнобиля 2, «Дуги», Зони відчуження) проблеми екобезпеки в розпал повномасштабної війни (ворог у 2022 році певний період перебував у межах згаданих об’єктів і локацій). Із окресленими актуальними проблемами пов’язуємо формування екобезпекової свідомості. Усе це активно відображується в різних видах і формах мистецтв, перш за все, у поезії та в пісні. У двадцятому столітті домінували реалістично-трагічні, модерністські твори, в останній третині двадцятого століття – постмодерністські

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

(передапокаліпсичні, апокаліпсичні). У двадцять першому переважають метамодерністські (післяапокаліпсичні) [6]. На зламі модерної та постмодерної естетик фіксуємо гібридні форми сатиричної та міфологічної пісенної лірики, памфлетів, безпафосної та пафосної водночас, що перебуває на помежів'ї високого мистецтва та масової культури. Чорнобильські та післячорнобильські твори, що постали у межах двадцятого століття ще недостатньо досліджені, а вже маємо цілий корпус творів у двадцять першому, і проблема не втрачає свого актуалітету [3], [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан досліджуваності проблеми бачиться нам у фарватері глобальних викликів, що постали не лише перед Україною, а перед усім цивілізованим світом. Сучасна лірична творчість про проблеми й наслідки аварії на ЧАЕС, попри її загальне гуманістичне спрямування, потребує вивчення й систематизації. Тамара Гундорова зауважила, що голокостові загрози слушно вивчати від Гіросіми і Нагасакі [7, с. 446], що стало відправною точкою в багатьох дослідженнях. Згадаємо тут погляди Ніли Зборовської [5], Марка Павлишина [15], Тамари Гундорової [3], [4], Сергія Плохія [13], Інни Онікієнко [14], Ірини Зелененької [8, с. 237-239], [6, с. 8-10], [7, с. 171-174], [9, с. 168-170], [10, с. 179-180], Алли Віннічук [8, с. 240-241], Віктора Крупки [8, с. 242-243], Вікторії Ткаченко [8, с. 244-245], [9, с. 171-173], [10, с. 182-183], Віктора Яручика [8, с. 246-247]. Зокрема, у праці «Ecological and Aesthetic Potential of Works about Chornobyl: Technogenic Disaster as a Literary Problem. Interdisciplinary Literary Studies» науковців Ірини Зелененької [8, с. 237-239], Алли Віннічук [8, с. 240-241], Віктора Крупки [8, с. 242-243], Вікторії Ткаченко [8, с. 244-245], Віктора Яручика [8, с. 246-247] знаходимо цілком зрозумілу паралель до трагедії на японській Фокусімі, узалежненість від травми втрат незалежності. Науковець-емігрант Марко Павлишин [15, с. 176] вказує на соціокультурний контекст, у якому постала чорнобильська жанрологія, відсилаючи до трагедій, що передували ЧАЕС, а саме, до Голодомору 1932-1933 років, до Другої світової війни. Отже, можемо висновкувати, що екоцид – цілком очікувана форма ненависті до етносів, адже будь-яке насилля, як і еконасилля, формує поколіннєві, епохальні, цивілізаційні травми. А тому вони універсальні для культурної репродукції в різноманітті форм. У пісенній ліриці останньої третини двадцятого століття поміж ліризму де-де вирізняються натяки на бюрократичний параліч і на злочинне замовчування тоталітарної влади та нівелювання меж техногенної катастрофи на ЧАЕС. Твори офіційних авторів у СРСР, звісно, не могли відобразити конкретику трагедії, не ризикнули вдаватися до конкретизації й окремі автори на зламі двадцятого – двадцять першого століть [6, с. 14-16], [7, с. 171-174], [15].

Мета статті – полягає в систематизації (описі й характерології) творів, що вписуються в нуклеарний дискурс, у постчорнобильську культурну парадигму, що передбачає виконання таких завдань: окваліфікувати стильові прояви в межах екокатастрофізму й постекокатастрофізму, дослідити найяскравіші зразки, враховуючи їхній етнопсихологічний та екодидактичний потенціал [6]. Гіпотетичним для нас залишається зв'язок етосу й мелосу в контексті нуклеарного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Техногенні катастрофи стали чи не центральними в нуклеарному дискурсі. Історія катастрофізму, наслідки катастроф, гібридні голокости широко відображені в мистецтві Ізраїлю, України, Японії, країн Західної Європи та Америки, оскільки сучасному мистецтву властиво у динамічних і в монументальних формах відтворювати парадоксальність цивілізаційності, себто потрясіння, що випадають на долю людства, завдання такої творчості є оприявлення змін у свідомості поколінь, згубних чи рятівних. Іноді мистецькі твори про катастрофи нагадують літописні оповіді. Техногенна катастрофа на ЧАЕС поглибила проблеми збереження народної культури Полісся [16, с. 6], [11], не лише матеріальної, а й духовної, зокрема, багатющого фольклору. Тому авторські твори, що входять у нуклеарний дискурс, свідчать про максимальне розширення жанрової сітки, про амплітудність екопроблематики.

Відомими в окресленому дискурсі є поема-мозаїка «Чорнобильська мадонна» Івана Драча (1988); поема «Сім» (1988), «Дорога на Чорнобиль» (1989) Бориса Олійника; катастрофічна документальна повість Юрія Щербака «Чорнобиль» (1987) зі спогадами про ліквідацію, що паралелить із Зоною відчуження до Зони з повісті братів Стругацьких «Пікнік на узбіччі», роман «Chernobyl» Фредерика Пола,

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

(1987),346 за матеріалами Юрія Щербака; роман Крісти Вольф «Störfall» (1987), що передає враження жінки-свідка катастрофи; художньо-публіцистичний роман Володимира Яворівського «Марія з полином у кінці століття» (1988) про трагіс долі української родини Мировичів та «І засурмив янгол» (1993), поема Світлани Йовенко «Вибух» (1998), оповідання Євгена Гуцала (збірка малої прози «Діти Чорнобиля» (1995)); книга віршів Маріо Петруччі «Heavy Water: a poem for Chernobyl» (2004); книга Марії Мицьо «Wormwood forest: a natural history of Chernobyl» (2005), книга Любові Сироти «Прип'ятський синдром» (2009); традегія квебекського драматурга Філаппа Ландрі «Повернення до Прип'яті» (2011); поема-мозаїка Миколи Лукова «Біль і пам'ять» (2005), повість Володимира Шовкошитного «Чорнобиль: Я бачив» (2019). «Чорнобильський букварик» Юрка Позаяка (2008), Часто цитованими є вірші Дмитра Павличка, Ліни Костенко (збірки «Річка Геракліта», «Чорнобильська Мадонна»), перебувають у фокусі екокатастрофічних студій) [8]. Входять у науковий дискурс прозові твори «Чорнобильський пес Аксель» та «Чорнобильська бувальщина» Анатолія Андржеєвського (2019), Маркіяна Камиша «Оформляндія», «Чормет», «Ряска» (2021), твори американських авторів українського походження – пригодницько-фантастичний романи Ореста Стельмаха «Хлопчик з реактора № 4» (2013) (серія «Надія Тесла»), концепційно-часовий епос Айрін Забитко «Невмите небо» (2000); есеї-тревелоги «Пройти крізь Чорнобиль» (2018) Галі Акерман (Франція), урешті – ґрунтовна хроніка Сергія Плохія «Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи» (2019) тощо.

Менш цитованими є твори дисидентів: Станіслава Чернілевського, Миколи Руденка, а також післяшістдесятників й вісімдесятників: Віктора Кордуна, Теодозії Зарівної, Ірини Жиленко, Леоніда Талалая, Віктора Баранова, Дмитра Кременя, Леоніда Горлача, Світлани Йовенко, Івана Гнатюка, Ганни Чубач, сучасників, імпреза яких триває з минулого століття: Миколи Лукова, Володимира Шовкошитного, Ігоря Павлюка, Марії Людкевич, Оксани Пахльовської, Анни Багряної. Тема стала настільки актуальною, що інтертекстуальне поле потребує окремих розвідок (роман «Чорнобильська елегія» Олександра Жовни (1992) й поезія «Чорнобильська елегія» Дмитра Кременя (1996), у того ж таки Олександра Жовни є й поема «Тіні забутих предків»). Цікаво, що екокатастрофізм, нуклеарність у віршах та у прозі в периметрі від ЧАЕС до Фокусіми й далі добре відтворили подолянки (нещодавно стало відомо, що спершу експериментальну АЕС планували збудувати на Поділлі): це Ніна Гнатюк, Тетяна Яковенко, Валентина Сторожук, Ірина Зелененька, Катерина Калитко, Катерина Девдера, Валентина Гальянова, Вікторія Гранецька та ін. [11], [17], [8].

Принципово новим баченням, на яке автори мають право, позначені твори: «Дощ у зоні Чорнобиля» Миколи Лукова (2004), «Чад» (2011) Анатолія Демського, «Канон» (2012) Григорія Штоня, «На початку і наприкінці часів» (2013) П. Ар'є, «Чорнобиль. Пофарбований ліс» Ігоря Павлюка (2016), «Малиновий дзвін» Анни Багряної (2016), «Чорнобиль: я бачив» (2019) Володимира Шовкошитного, «Чорнобиль: етюди з натури» (2019) Олега Векленка, книга лірики «Васильки» Ірини Зелененької, «Мовчання цезію» (2022) Теодозії Зарівної та ін. [8].

Щонайперше, фіксуємо українську народну пісню «Зібралися всі бурлаки (Чорнобильська) (Спасительна: світ не по Правді)». Пісня «Зібралися всі бурлаки» [11], [16], за походженням, соціально-побутова, бурлацька, про що свідчить перший заспівний куплет, інші ж створені після аварії на ЧАЕС, у них ідеться про долю України й тих поколінь, які на собі відчуватимуть згубний вплив радіації. Для авторських пісень із фольклорним характером й інтелектуальним началом властиві мелодійність і камерність. Назвемо тут «На Чорнобиль журавлі летіли» (вірші Дмитра Павличка, музика Олександра Білаша), «Крик Чорнобиля» (вірші Бориса Олійника, музика Ю. Васильківського), «Молитва за Чорнобиль», «Чорнобильські дзвони». У баладно-пісенній, мінорній, куплетно-приспівній композиції «На Чорнобиль журавлі летіли» (на вірші Дмитра Павличка) ідеться про екопроблематику як про епохальну, що втілено в образі чорнобильських журавлів, що повертаються щовесни до тридцятикілометрової Зони відчуження [11]. Відлигівські вірші Дмитра Павличка, зразкові в сенсі розуміння мистецтва високого українського модернізму, не випадково стали супровідними симфонічним оркестром, у найвищих формах музичної виразності. У набатній пісні на вірші Бориса Олійника «Крик Чорнобиля» ідеться про родову, народну пам'ять,

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

що ввібрала в себе уроки найбільшої у світі техногенної катастрофи й наслідків, наголошено на ролі ліквідаторів аварії. Цікаво, що на початку композиції аранжування передає ефект шуму вітру після аварії, що символізує танатос, а на завершення – секундомірної стрілки, що позначає апокаліпсизм [3], [8].

Найскладнішим, звісно, є класичний музичний матеріал, що вимагає культури слухання та сприйняття, глибини співпереживання, тут назвемо, для прикладу, ораторію «Чорнобильська мати» та «Чорну елегію» українського композитора Євгена Станковича. Маємо й гімн ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС «Чорнобильська слава» (слова та музика С. Нехаєвського). Інструментальна п’єса британського інструменталіста Бенджаміна Джона Пауера, який працює в електронній музиці, «Chernobyl» (2011) увійшла до його дебютного альбому «Blanck Mass», маючи лише асоціативні й абстрактні зв’язки з трагедією [11], [6], [12].

Віддалено сприймається нині популярний мелос про Чорнобиль, створений відразу після техногенної катастрофи, на зламі століть; поп-музика у двадцятому столітті була максимально доступною для слухачів, нагадуючи фольклор, при цьому тексти й мелодії нескладні, де-де наївні, банальні, легкі для запам’ятовування, ритмічні, а вокальним лініям властиві мелодійність, та емоційність, що межує з наївом. Згадаємо задля ілюстрування популярні пісні: «Зона» (вірші Вадима Крищенка, музика Геннадія Татарченка), «Чорнобильський грім» (вірші Вадима Крищенка, музика Л. Нечипорук), «Зона» (вірші Богдана Стельмаха, музика Ігоря Білозіра), «Історія» (вірші Богдана Стельмаха, музика Віктора Камінського), «Знак біди» (вірші Михайла Ткача, музика Олександра Осадчого), в яких філософія катастрофізму та його наслідків (філософія жертовних і винних безвинно) амплітудно виростає до максимуму, а злочини режиму СРСР не вказані прямо й не мають чітких натяків. У художньому сенсі цікавою є пісня «Історія» (вірші Богдана Стельмаха, музика Віктора Камінського), виконувана багатьма вокалістами (зокрема, Віктором Морозовим, Віталієм Білоножком), інтерпретаційно різна. Симптоматично-спазматичним постає монолог очевидця української історії, у якій вирували зі змінним успіхом визвольні змагання, але підкреслено, що Чорнобиль дихає гріхами народу, адже одні зрікаються мови, інші – роду. У 2021 році за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України виконавці Тарас Тополя, Сергій Бабкін, Юлія Саніна, Надія Дорофєєва, Аліна Паш, Олексій Потапенко записали «Вальс 86», сингл пам’яті про Чорнобильську трагедію [11], [12].

На межі популярної та альтернативної музики балансує композиція «Чорнобиль форева», «Шева» (слова та музика Андрія Кузьменка, гурт «Скрябін»); автор переплітає мотиви людської бездумності, мізантропії, соціопатії, нагадуючи про принцип бумерангу, акцентуючи увагу на кожному через дисонуючі інтервали та ігрові прийоми, близькі почасти до народної гри. В альтернативній музиці цікаво репрезентована техногенна катастрофа. Зокрема, візитівкою тут можуть бути: «Атомне кохання» (1999), Чорнобильський метелик» (2004) Тризубого Стаса (Станіслава Щербатих), «Еко-прес» (слова та музика Василя Павлика та Ігоря Добрянського, (гурт «Ван Гог»)). У пісні «Еко-прес» («Ван Гог»), із ознаками переходу періоду в куплетну форму танцювального характеру, без мелодійного розвитку мотиви екології планети й техногенного катастрофізму моделюють апокаліпсизм. Сюди ж узалежнимо пісню гурту «Брати Гадюкіни» «Мамуню, рехтуйте весіллє» (1993). Творам властивий пістрявий мелодизм, складність і простота музичного викладу на тлі словесної гри й експерименту. Альтернативна манера Тризубого Стаса в авторській лірично-іронічній, наспівно-розспівній манерній пісні «Атомне кохання» маркована використанням апокаліпсичної іронії: лірична героїня, вражена радіацією, не забувається, адже «світиться» навіть уночі [11], далі розвинено прогностичний апокаліпсизм із нестачею їжі ізотопами, стронцієм та барієм у крові [11]. В інвективно-меседжевому «Чорнобильському метелику» Тризубий Стас переходить до звинувачень на адресу влади щодо бездіяльності в подоланні наслідків аварії на ЧАЕС, закликає до гідності й толерування людської біди людьми. Мелодійна невибагливість і секвенційність зворотів не відволікають увагу від натяків. Куплетна бурлескно-комічна рок-н-рольна пісня з народнопісенними мотивами «Мамуню, рихтуйте весіллє» («Брати Гадюкіни»), автором якої є Сергій Кузьминський, складає враження відверто розкутої в сенсі змісту, музичного компонування та виконання. Мотиви нівеляції

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

духовності (проблеми екології душі), порушення екобалансу планети переходять у мотив, так би мовити, іонізованого (що перебуває під питанням) психологічного захисту від наслідків глобальної техногенної катастрофи [11], [12], [3].

Нагадаємо про популярну свого часу пісню Адріано Челентано «Sognando Chernobyl» (2008) про снива Чорнобиля, про згубні наслідки техногенної катастрофи, композиція увійшла до альбому «L'animale» і маркує авторське бачення трагедії, пафосно-трагікомічне, активну екоборотьбу артиста [6, с. 10]. Мініальбом «Vidlik» знаного електро-фольк гурту «ONUKA» присвячено Чорнобильській трагедії, у відеороботі до композиції «1986» використано розмови диспетчерів відразу після вибуху на 4 енергоблоці ЧАЕС. Девід Боуї записав пісню «Time Will Crawl» (1987, альбом «Never Let Me Down») натхненний екопроблематикою – забруднення нашої планети, рушієм став Чорнобиль. Blanck Mass – Chernobyl (2011) [11], [12].

Рок-музика чи не найбільш питома для вираження екокатастрофізму. Чи не найяскравішими тут є: «Чорнобильська зона» (вірші та музика Тараса Петриненка), пісня «Пісня Чугайстра» гурту «Тінь Сонця» (кавер Сергія Василюка з власним українським текстом, альбом «Полум'яна Рута» (2007)), мінорна, діапазональна пісня з екомеседжами «Sweet People» (2010) української співачки Alyosha (відеоробота знята в Чорнобилі, кадри гепінесу чергуються зі зйомками Прип'яті, англомовний текст співачки, музика продюсера Вадима Лисиці, саунд-продюсера Бориса Кукоби), результативність прем'єри пісні – 10 конкурсне місце. Найзнанішою є, звісно, куплетна, виконана в тридольному розмірі, баладно-пісенна композиція «Чорнобильська зона» (1989) Тараса Петриненка (альбом «Я професійний раб»), аранжування якої не обтяжене домінантами інструментів, але увиразнене й акумульоване «ударами долі», насичує та зосереджує поступово – від вступу до останнього акорду. Пісня увійшла до символічного триптиху, який уніфікує творчість Тараса Петриненка та гурту «Гроно»: «Україна», «Колискова 33-го», «Чорнобильська зона». У традиційній для гурту «Тінь сонця» манері фольк-метал баладна «Пісня про Чугайстра» через мінор і куплети, із домінантами цимбал і скрипки, у монотонному повторенні мелодійного звороту, зі стрибком на октаву та з форсуванням звуку описує Полісся, Зону відчуження, де панує подячний за добро та зло Чугайстр. Найрезонанснішою у світі, звісно, стала рокова пісня «Marooned» (2014) відомого світового гурту «Pink Floyd» (відеоробота британського режисера Обрі Паула виконана в Зоні відчуження, початок відеоряду з 2:29, далі моторошшя та спорожнілість міста, чергування кадрів із аматорськими підсовєтськими фотозйомками), її увиразнює соло на електрогітарі, символічне ковзання звуками (техніка слайду). Рокові композиції, що мають ознаки балад, бардівських пісень, виконані з традиційною домінантою електрогітари та з прийомами: слайд, вібрато, бенд, перехід у рок-н-рол, джаз, поп-рок, електронну музику, готик-метал, хард, треш-метал, фольк-метал, із елементами класики. The Blue Hearts – Chernobyl (1988). Промовистим є той факт, що японський панк-рок гурт «The Blue Hearts» написав пісню «Chernobyl» (1988) до синглу із трьох композицій, як протест супроти засилля ядерної енергії. Лейбл «Meldac Records», залежний від компанії «Mitsubishi», інвестора ядерної промисловості, заборонив вихід пісні, після чого гурт розірвав контракт і видав матеріал у співпраці з незалежним лейблом. Відеоробота (короткий метр аніме) японського гурту «Chageand Aska» на пісню «Onyour Mark» (1995) передає амплітуду нуклеарного дискурсу від Чорнобилю до Фокусіми (через кадри, в яких анімаційний саркофаг схожий на чорнобильський, без текстових згадок, але в інтерв'ю Міядзакі як куратор проєкту розповідає про український слід у роботі, зокрема, для стрічки «Принцеса Мононоке» він шукав зразок, який би надихнув на створення чарівного лісу – тут можемо припустити знайомство не лише з Поліссям, постраждалим від аварії на ЧАЕС, а й Волині, із «Лісовою піснею» Лесі Українки) [11], [12].

Німецький гурт із Дюсельдорфа «Kraftwerk» (у перекладі з німецької мови – електростанція), реалізований в електро й техно відомий піснею «Radioactivity», написаною за 10 років до техногенної катастрофи на ЧАЕС, у 1991 році було оновлено текст композиції, додано новий сенс, антиядерний, відтак, композиція маркує нуклеарний дискурс. У тексті є повтори географічних назв, топосів і локусів, постраждалих від атомної та ядерної зброї та енергії – перед Чорнобилем згадані: Саскуеханна (ріка у Пенсільванії, США, де відбулася одна з найбільших ядерних катастроф на АЕС Три-

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Майл-Айленд), «Селлафілд» (атомний комплекс у Віндскейлі, графство Камбрія, що на північному заході Англії, де відбулася найбільша ядерна аварія у Великій Британії), Хіросіма (авіація США скинула на японське місто ядерну бомбу 06.08.1945 р.). У композиції для відтворення сигналів ЧАЕС використано електронні генератори, що не дисонує з електронною музичною домінантою, препарованою з синтезованими звуками. Американський треш-метал гурт «Municipal Waste» (альбом «MassiveAggressive», 2009) у композиції «Чорнобильські вовки» натякає на те, що, на жаль, топос Чорнобиля контрастує з іронічним сприйняттям сучасності самими ж сучасниками, віддаленими від катастрофи в часі й територіально [11], [12].

Висновки. Отже, тема Чорнобиля й екокатастрофізм в нуклеарному дискурсі універсалізована не з огляду на розширення жанрово-стильової системи у багатьох видах мистецтв, а за рахунок актуальності техногенної метафори, що містить у собі апокаліпсичний та постапокаліпсичний контексти. До того ж, кожний із авторів трактує нуклеарний дискурс і техногенність у ньому по-своєму, обираючи манеру в залежності від рівня майстерності, досвіду, індивідуальних мистецьких потенцій..

Список використаних джерел

1. Гоцинець І. Л. Образ людини в прозових творах чорнобильської тематики. Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія». 2017. Вип. 40. С. 4–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_3 (дата звернення 06.02.2025).
2. Гоцинець І. Чорнобиль як словесний образ в українській поезії кінця ХХ століття. Вивчаємо українську мову та літературу. 2011. № 13. С. 4–6.
3. Гундорова Т. Пост-Чорнобиль : катастрофізм як нова національна ідея. Українська правда. 2012. https://life.pravda.com.ua/columns/2012/04/26/101231/ (дата звернення 01. 02. 2025).
4. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. The Post-Chornobyl Library. Ukrainian Literary Postmodernism. Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т критики. Київ : Критика. 2005. 263 с.
5. Зборовська Н. Код української літератури : проект психоісторії новітньої української літератури. Київ : Академвидав, 2006. 504 с.
6. Зелененька І. «Чиї це ілюзії стенають плечима, якого народу...» : Тарас Мельничук і літературний процес 60-90-х років в Україні. Вінниця : «Едельвейс і К», 2008. 152 с.
7. Зелененька І. А. Трансформація образу дерева як розгортання символу плодючості – саду в ліриці Тараса Мельничука. Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Випуск 18. Київ : Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, 2010. С. 171–174.
8. Zelenenka Iryna, Vinnichuk Alla, Krupka Viktor, Tkachenko Viktoriia, Iaruchyk Viktor. Ecological and Aesthetic Potential of Works about Chornobyl: Technogenic Disaster as a Literary Problem. Interdisciplinary Literary Studies. Pennsylvania State University Press. Volume 26, Issue 2. 2024/5/17. S. 237-259.
9. Зелененька І. А., Ткаченко В. І. Екокатастрофізм поезії Ліни Костенко. Moderní aspekty vědy : XXVI. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. С. 168–179. URL:http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8248/17218-1?inline=1 (дата звернення 28.02.2025).
10. Зелененька І., Ткаченко В. Етнокультурні коди в українській поезії доби реакції : від дисидентів до герметистів, від Тараса Мельничука до Василя Герасим'юка. Філологічна освіта і наука : трансформація та сучасні вектори розвитку : наукова монографія. Рига, Латвія : «Baltija Publisching», 2023. С. 179–193. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8248/17218-1?inline=1

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

11. Зона відчуження (1986-2021) : платформа культурної пам'яті. URL: https://pastfutureart.org/chornobyl/ (дата звернення 28.02.2025).
12. Іголкіна К., Ткаченко Н. «Китайський синдром» у мистецтві : куди протікає пам'ять про Чорнобиль в культурі: дискусія. URL: https://lb.ua/culture/2021/09/21/494221_kitayskiy_sindrom_mistetstvi.html (дата звернення 01. 02. 2025).
13. Молодій В., Плохій С. «Українська політика і українська Незалежність значною мірою виникли з Чорнобиля». Локальна історія. 2021. https://localhistory.org.ua/texts/interviu/sergii-plokhii-ukrayinska-politika-i-ukrayinskanezalezhnist-znachnoiu-miroiu-vinikli-z-chornobilia/ (дата звернення 15. 02. 2025).
14. Онікієнко І. Чорнобильські тексти сучасних українських письменників як художні моделі національного буття в час апокаліпсису : електронний ресурс. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : Науковий збірник. URL : http://politics.ellib.org.ua/pages-5864.html дата звернення (12. 02. 2025).
15. Павлишин М. Чорнобильська тема і проблема жанру. Канон та іконостас : Літературно-критичні статті. Київ : Час, 1997. С. 175–184.
16. Український обрядовий фольклор західних земель : Музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина). Відп. ред. Г. А. Скрипник; упоряд. та вступ. стаття А. І. Іваницького. Вінниця : Нова Книга, 2012. 624 с.
17. Подільський краснослов : антологія. Житомир: «Бук-Друк», 2020. 1056 с.

References

1. Hotsynets I. L. Obraz liudyna v prozovykh tvorakh chornobylskoi tematyky. Problemy humanitarnykh nauk. Seriia «Filolohiia». 2017. Vyp. 40. S. 4–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_3 (data zvernennia 06.02.2025)
2. Hotsynets I. Chornobyl yak slovesnyi obraz v ukrainskii poezii kintsia XX stolittia. Vyvchaiemo ukrainsku movu ta literaturu. 2011. № 13. S. 4–6.
3. Hundorova, T. Post-Chornobyl: katastrofizm yak nova natsionalna ideia. Ukrainska pravda. 2012. https://life.pravda.com.ua/columns/2012/04/26/101231/ (data zvernennia 01. 02. 2025)
4. Hundorova T. Pisliachornobylska biblioteka. Ukrainskyi literaturnyi postmodern. The Post-Chornobyl Library. Ukrainian Literary Postmodernism. Ukr. nauk. in-t Harvard. un-tu, In-t krytyky. Kyiv : Krytyka. 2005. 263 s.
5. Zborovska N. Kod ukrainskoi literatury: proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury. Kyiv: Akademvydav, 2006. 504 c.
6. Zelenenka I. «Chyi tse iliuzii stenaiut plechyma, yakoho narodu...»: Taras Melnychuk i literaturnyi protses 60-90-kh rokiv v Ukraini. Vinnytsia: «Edelveis i K», 2008. 152s.
7. Zelenenka I. A. Transformatsiia obrazu dereva yak rozghortannia symvolu plodiuchosti – sadu v lirytsi Tarasa Melnychuka. Literaturoznavchi obrii. Pratsi molodykh uchenykh. Vypusk 18. Kyiv : Instytut literatury imeni T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, 2010. 238s. S.171-174.
8. Zelenenka Iryna, Vinnichuk Alla, Krupka Viktor, Tkachenko Viktoriia, Iaruchyk Viktor. Ecological and Aesthetic Potential of Works about Chornobyl: Technogenic Disaster as a Literary Problem. Interdisciplinary Literary Studies. Pennsylvania State University Press. Volume 26, Issue 2. 2024/5/17. S. 237-259.
9. Zelenenka I. A., Tkachenko V. I. Ekokatastrofizm poezii Liny Kostenko. Moderní aspekty vědy : XXVI. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. S. 168–179. URL:http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8248/17218-1?inline=1 (data zvernennia 28.02.2025).
10. Zelenenka I., Tkachenko V. Etnokulturni kody v ukrainskii poezii doby reaktsii: vid dysydentiv do hermetystiv, vid Tarasa Melnychuka do Vasylia Herasymiuka. Filolohichna osvita i nauka:

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

transformatsiia ta suchasni vektory rozvytku: naukova monohrafiia. Ryha, Latviia : «Baltija Publisching», 2023. S. 179–193. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8248/17218-1?inline=1
11. Zona vidchuzhennia (1986-2021): platforma kulturnoi pamiati. URL: https://pastfutureart.org/chornobyl/ (data zvernennia 28.02.2025).
12. Iholkina K., Tkachenko N. «Kytaiskyi syndrom» u mystetstvi: kudy protikaie pamiat pro Chornobyl v kulturi: dyskusiia. URL: https://lb.ua/culture/2021/09/21/494221_kitayskiy_sindrom_mistetstvi.html (data zvernennia 01. 02. 2025).
13. Molodii V. Plokhii S. «Ukrainska polityka i ukrainska Nezalezhnist znachnoiu miroiu vynykly z Chornobylia». Lokalna istoriia. 2021. https://localhistory.org.ua/texts/interviu/sergii-plokhii-ukrayinska-politika-i-ukrayinskanezalezhnist-znachnoiu-miroiu-vinikli-z-chornobilia/ (data zvernennia 15. 02. 2025)
14. Onikiienko I. Chornobylski teksty suchasnykh ukrainskykh pysmennykiv yak khudozhni modeli natsionalnoho buttia v chas apokalipsysu : elektronnyi resurs. Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita: Naukovyi zbirnyk. URL : http://politics.ellib.org.ua/pages-5864.html data zvernennia (12. 02. 2025).
15. Pavlyshyn M. Chornobylska tema i problema zhanru. Kanon ta ikonostas: Literaturno-krytychni statti. Kyiv: Chas, 1997. S.175-184.
16. Ukrainskyi obriadovyi folklor zakhidnykh zemel.: Muzychna antolohiia (Besarabiia. Boikivshchyna. Bukovyna. Volyn. Halychyna. Hutsulshchyna. Zakarpattia. Lemkivshchyna. Pidliashshia. Podillia. Polissia. Pokuttia. Kholmshchyna) / Vidp. red. H.A. Skrypnyk; uporiad. ta vstup. stattia A.I. Ivanytskoho. Vinnytsia: Nova Knyha, 2012. 624 s.
17. Podilskyi krasnoslov: antolohiia. Zhytomyr : «Buk-Druk», 2020. 1056 s.

Про авторів

Зелененька Ірина, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна, e-mail: selenenka@ukr.net

Ткаченко Вікторія, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна,
e-mail: viktoriia.tkachenko@vspu.edu.ua

Магельницька Дарина, викладач вищої категорії, старший викладач, Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського», м. Бар, Україна,
e-mail: dmitruklilia77@gmail.com

Юрченко Євгенія, практичний психолог, Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж будівництва, архітектури та дизайну Поліського національного університету», м. Житомир, Україна,
e-mail: dawkenciya@ukr.net

About the Authors

Iryna Zelenenka, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine,
e-mail: selenenka@ukr.net

Viktoriia Tkachenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine,
e-mail: viktoriia.tkachenko@vspu.edu.ua

Daryna Magelnytska, Lecturer of the highest category, Senior Lecturer, Municipal Institution of Higher Education 'Mykhailo Hrushevskyi Bar Humanitarian and Pedagogical College, Bar, Ukraine,
e-mail: dmitruklilia77@gmail.com

Yevheniia Yurchenko, Practical psychologist, separate Structural Department «Professional College of Construction, Architecture and Design Polissia National University», Zhytomyr, Ukraine,
e-mail: dawkenciya@ukr.net

© 2025 Автор(и) Ця робота публікується у відкритому доступі та розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 Licence (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)